

Dvojitá podoba dvojité moletáže u známky 5 Kč Hradý 1932

Známky první Československé republiky lze z hlediska použité tiskové techniky rozdělit na několik skupin, z nichž některé specializovaným sběratelům skýtají až nepřehledně množství studia a sbírání odchylek v obrazu, u jiných se tyto odchylky vyskytují značně méně a u dalších pak téměř vůbec.

FRANTIŠEK BENĚŠ

Do první uvedené skupiny patří především populární knižtisková vydání z počátku dvacátých let, u nichž řada hodnot vykazuje tak značný počet těchto odchylek, že je (například u Hradčan) nacházíme doslova na každém známkovém poli jednotlivých tiskových desek. Dá se tedy říci, že obraz každého tohoto známkového pole je nezaměnitelným originálem, lišícím se od všech (někdy i mnoha set) obrazů známkových polí ostatních. A nejen to, u některých z těchto známkových polí se detaily jejich obrazu měnily i v průběhu vlastního tisku, takže lze studijně sbírat a dokladat i jeho jednotlivé fáze.

Na opačném konci tohoto pomyslného žebříčku pak stojí některé emise velmi dokonale tištěné ve třicátých letech rotačním ocelotiskem na stroji Stickney, z nichž u většiny specializovaná literatura neuvádí v obrazu odchylku žádnou.

Jednou z významných výjimek v této skupině je pak populární dvojitá moletáž na známce 5 Kč Hradý 1932, Pof. č. 267DV, jež je už od třicátých let zmiňována v odborné literatuře a od té doby ji uvádějí a oceňují nejen specializované, ale i některé generální katalogy. Tato typická vada v obrazu známky byla způsobena dvojitým otiskem molety, kdy vedle zamýšleného standardního vtlačení do tiskové desky byla její část vtlačena ještě jednou, v nepatrně posunutém poloze. Prakticky si to můžeme představit tak, že vedle standardních prohloubení tiskové desky v místě příslušného deskového pole (jevících se jako soustava vrypů v podobě čárek a teček, tvořících zrcadlově obrácený obraz známky) se na desce nacházejí další, tentokrát však už mělkí a méně výrazná prohloubení, tvořící část dalšího zrcadlově obráceného obrazu známky. Do obou těchto - vůči sobě poněkud posunutých - soustav „vrypů“ se při tisku naválí barva, která je tlakem přenesena na slabě zvlhčený potiskovaný papír, na němž ulpí a vytvoří částečně zdvojený obraz známky.

U dvojité moletáže známky 5 Kč Hradý 1932, kterou se dnes zabýváme, se toto zdvojení obrazu projevuje především v místě nápisu v levém horním rohu (ČESKÝ KRUMLOV), dále u prvních tří písmen v názvu státu (ČES), v horní polovině lomené čáry na levém okraji a rovněž u levého okraje budovy hradu. Jak už jsem uvedl, sběratelé si této odchylky povšimli už nedlouho po vydání známky, přičemž k její velké oblíbenosti (a možná i k časnému odhalení) jistě přispěla i poloha známkového pole, na němž se nachází. Třicáté druhé známkové pole padesátikusového přepážkového archu leží totiž v jeho levém dolním rohu, na jehož levém okraji se nachází deskové číslo (v našem případě 1A). V době vydání známky prožívalo sbírání deskových čísel (a deskových označení vůbec) veliký rozmach, tak-

že není divu, že se těchto rohových čtyřbloků zachovalo nemalé množství a v nich i stejné množství známek s dvojitou moletáží.

Sběratelé se však při vyhledávání této populární odchylky v obrazu známky nespolehali jen na rohové čtyřbloky s deskovým číslem 1A a jistě prohlíželi i jednotlivé známky, zda se dvojitá moletáž ze 32. ZP nenachází i na nich. V průběhu doby si pak nejspíš kdosi povšiml, že vedle samostatných známek se s touto odchylkou v kresbě vyskytují i známky s horním okrajem, které však přirozeně nemohou pocházet z levého dolního čtyřbloku padesátikusového přepážkového archu s DČ 1A. Je zajímavé, že tuto pozoruhodnou skutečnost badatelé zaznamenali, ovšem dále se jí nezabývali a nedospěli tedy k identifikaci tohoto známkového pole ani k případnému vzájemnému rozlišení obou těchto dvojitých moletáží. Například Monografie [1] k celé věci uvádí jen velmi stručně: „Je nutno poznamenat, že při prohlídce většího množství známkového materiálu byl nalezen další kus 5 Kč známky, kde je rovněž znát částečný dvojitý tisk v ozdobném rámečku na obou svislých stranách. Známa však pochází z jiné části tiskové desky.“

Vlevo: Detail dvojité moletáže ze 32. ZP - zdvojený tisk je vodorovně posunut vlevo o cca 0,15 mm.

Vpravo: Detail dvojité moletáže ze 2. ZP - zdvojený tisk je posunut šikmo vlevo dolů o cca 0,2 mm.

Ve významné studijní sbírce ČR I jsem před několika lety našel levou horní vodorovnou rohovou dvoupásku této známky, na níž se dvojitá moletáž nachází na druhém známkovém poli. Horní okraj pásky byl úzký, s otiskem okraje tiskové desky v barvě známky, takže šlo s určitostí prohlásit, že páska pochází ze stokusového přepážkového archu z dosud neurčené tiskové desky. Do katalogu první republiky [2], na němž jsem tehdy pracoval, jsem na základě tohoto nálezu chtěl zařadit informaci o výskytu obou mně v té době známých známkových polí, na nichž se dvojitá moletáž nachází. Když jsme tento katalog graficky upravovali, zvětšil můj kolega ing. Martin Trojan na počítači zkoumá detail levého horního rohu obou známek, na obrazovce je položil na sebe a povšiml si, že se u nich zdvojení nápisu vzájemně liší. U známky z levého dolního rohu archu (32. ZP) je dvojitá moletáž posunuta ve vodorovném směru doleva,

u známky z levého horního rohu archu (2. ZP) je posunuta šikmo vlevo dolů. Zdvojení obrazu se u ní projevuje rovněž v místě nápisu v levém horním rohu (ČESKÝ KRUMLOV), dále u písmen SKOS v názvu státu a ve střední části lomené čáry na levém okraji.

Tato výrazná odlišnost v podobě obou zkoumaných známek je dostatečná pro jejich přesnou identifikaci, i pokud by se vyskytly jako samostatné exempláře (bez jakýchkoliv okrajů).

Jako takové jsme obě tyto dvojité moletáže zařadili do katalogu a očekávali jsme, zda některý ze specializovaných sběratelů pokročí v identifikaci dosud neurčeného přepážkového archu, na jehož 2. ZP se nachází zkoumaná známka. K našemu překvapení se však tak nestalo, a proto jsem se po dvou letech k otázce dvojité moletáže u této hodnoty vrátil.

Vzhledem k tomu, že se obě popsaná známková pole nacházejí v rozích přepážkového archu, zdálo by se, že bude možno zkoumání začít prohlídkou velkých rohových miniatur, jejichž sbírání bylo za první republiky velmi oblíbené. Emise Hrady 1932 však svou poměrně vysokou nominální hodnotou (celkem 12,50 Kč) takovéto sbírání většiny zájemců z pochopitelných důvodů bohužel neumožňovala - alespoň mně se skutečně kompletní rohové miniatury k prohlídce zajistit nepodařilo. (Jen na okraj - uvědomíme-li si, že všechny hodnoty emise byly tištěny v celkem čtyřech různých přepážkových arších, byl by zcela kompletní soubor velkých miniatur tvořen celkem 16 sériemi čtyřbloků o celkové nominální ceně 200 Kč, což i v době vydání byla pro větší filatelisty jistě nedostupná částka, předstávající například pořizovací cenu více než čtyř párů aršíků Kde domov můj? 1934, vydaných o dva roky později.)

Podařilo se mi však k prohlídce získat kompletní stokusový arch známky 5 Kč se slabě provedeným (naznačeným) deskovým číslem 1 v levém dolním rohu, na jehož 2. ZP se sice dvojité moletáž nenachází, ale přesto nám mohl být dobrým vodítkem k dalším úvahám. Literatura k tomuto slabě provedenému deskovému číslu uvádí, že bylo naznačeno omylem, protože si příslušný pracovník tiskárny neuvědomil, jak bude vlastně tisková deska uspořádána. Na rozdíl od hodnoty 3,50 Kč (kde bylo složení polí shora dolů 50 + 100) zde bylo složení opačné (100 + 50). Číslo však mělo být umístěno v dolní části desky, proto muselo být provedeno vedle padesátikusové a nikoliv vedle stokusové sestavy polí.

Logickou úvahou lze dovodit, že stokusový přepážkový arch s naznačeným deskovým číslem 1 byl tištěn ze stejné desky jako padesátikusový přepážkový arch s deskovým číslem 1; z toho lze dedukovat, že stokusový přepážkový arch bez deskového označení byl tištěn ze stejné tiskové desky jako padesátikusový s deskovým číslem 1A. A protože nově nalezená dvojité moletáž na 2. ZP stokusového PA se nenachází na archu z tiskové desky 1, musí být na archu z tiskové desky 1A, v jehož levém dolním rohu není žádné označení. Potvrdit tuto úvahu však mohl jen nálezný celý takovýto přepážkový arch.

Ten se mi však v soukromých sbírkách zjistit nepodařilo, proto jsem se obrátil na Poštovní muzeum se žádostí umožnit mi prostudovat tam uložený archový materiál této známky. Ukázalo se, že hledaný arch je sku-

tečně součástí sbírek a dvojité moletáž se na něm nachází, takže náš předpoklad byl potvrzen. Ale nejen to! Součástí sbírek muzea je i původní tiskový arch z desky 1A, sestávající ze stokusového PA bez označení a padesátikusového PA s DČ 1A, spojených meziarší! Takovýto absolutní důkaz jsme si nemohli přát ani v nejmělejších snech - alespoň já jsem se se zmínkou o výskytu nerozřezaného tiskového archu hodnoty 5 Kč v literatuře dosud nesešel. A protože nám skutečně přálo štěstí, dochoval se právě TA pocházející z desky 1A, na níž se obě dvojité moletáže nacházejí.

Představíme-li si původní tiskovou desku 1A jako celek, tvořilo ji šestnáct řad po deseti polích, z nichž 150 bylo potištěno (první až desátá a dvanáctá až šestnáctá řada) a deset (jedenáctá řada) tvořilo později rozříznuté meziarší. Obě dvojité moletáže se přitom nacházejí ve druhém sloupci, v první a v předposlední řadě. Osobně se domnívám, že jejich poloha nemusí být dána pouhou náhodou, ale že jejich vznik mohl mít technologickou příčinu, související se způsobem provádění moletování (to je však otázka vyžadující další studium).

*

Co říci na závěr? K napsání tohoto článku mě vedlo především poznání, že obrazy známek řady emise naší první republiky nejsou dosud prozkoumány zdaleka tak podrobně, jak by se s ohledem na dlouhou dobu od jejich vydání mohlo zdát. Naopak - zdá se, že mnohé z nich z nepochopitelných příčin unikaly a dodnes unikají pozornosti badatelů. Ale to je přece dobrá zpráva pro všechny současné zájemce o specializované a studijní sbírání! A připojíme-li k tomu konstatování, že nezdědka jde o materiál dodnes běžně dostupný, otevírají se před námi doslova netušené možnosti.

Také jsem se chtěl zmínit o podílu výpočetní techniky na rozpoznání dvojí podoby dvojité moletáže, jak ji k němu využil kolega Martin Trojan. I to je totiž možná jedna z cest, jak by porovnávání obrazů známek šlo v budoucnu zrychlit a zracionalizovat. Je samozřejmě předčasně odhadovat, zda se skončeným stoletím pomalu odchází i doba, kdy si badatelé vystačili se zvětšovacími sklem, a i v našem oboru nastává éra výpočetní techniky a dostupných grafických programů. Možná ano, ale možná také ne (a v tom případě nám lupa zůstane nejbližším pomocníkem i nadále). Ať se však vývoj bude ubírat jakýmkoliv směrem, počítači už nikdo nevezme zásluhu na identifikaci rozdílné podoby dvojité moletáže u dnes probírané známky. ■

LITERATURA:

- [1] Karásek, J. - Žampach, F.: Monografie čs. známek, díl III. POFIS, Praha 1979, s. 188.
- [2] Beneš, F.: Specializovaný katalog Československo 1918 - 1939. POFIS, Praha 1999, s. 89.

(Převzato ze zpravodaje Společnosti sběratelů čs. známek SČF, č. 3/01.)

Stručně o autorovi:

Mgr. Ing. František Beneš, CSc. (46), filatelický znalec, obchodník a publicista. Je soudním znalcem v oboru filatelie, znalcem Filatelistické zkušebny, řádným členem Komise expertů SČF a zkušebním znalcem pro obor Československo, ČR a proktorát ČaM. Působí v pražském Domě filatelie.